

(COL·LECCIÓ NARRATIVA) - 9

FILLS D'UN SOMNI PERDUT

Josep Pitarch López

Primera edició: novembre de 2017

© Josep Pitarch López

© de l'edició:

Quorum Llibres

C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls

Tel. 977 60 25 91

quorum@quorumllibres.cat

www.quorumllibres.cat

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-16342-16-7

DL T 1100-2017

Les petites llacunes insalubres, els bassals, s'estenien als seus peus fins al mar, en una extensió inabastable, amagada gairebé totalment sota el verd dels senillers, amb petites illes, obertes ací i allà, de terres salobres on creixien en espesses mates els sosars. Sota aquella verdor bellíssima s'amagaven també i prosperaven els gèrmens del terrible assot que causava estralls en les poblacions de la ribera: el paludisme [...].

Sebastià Juan Arbó, *Terres de l'Ebre*, cap. I

A prop d'allí, i a la part oposada, s'albirava Sant Carles de la Ràpita, el poble clar entre la mar i la muntanya, col·locat amb tanta justesa, que les cases entraven a la mar i ascendien per la muntanya. A la vora mateixa del poble el Montsià aixecava la seva massa imposant i llançava els seus cims multiformes devers Amposta.

Sebastià Juan Arbó, *Terres de l'Ebre*, cap. III

PREÀMBUL

SOMNIS DE JOVENTUT

Ja feia un mes que l'esplèndida comitiva havia arrencat de la ciutat de Sevilla. Sa Altesa Reial l'infant Carlos de Borbón, primogènit del rei d'Espanya Felip V i d'Isabel de Farnesio, havia sortit de la ciutat del Guadalquivir el 20 d'octubre d'aquell 1731. Després de la mort del seu germanastre Luis era el segon en la línia de successió a la Corona, després de l'altre germanastre Fernando. Però ara, en virtut del tractat de Sevilla, signat amb Anglaterra i França, l'infant Carlos era el nou duc de Parma i es dirigia cap a Itàlia per prendre possessió del seu nou ducat. Tenien previst arribar al port de Livorno els últims dies de l'any.

Per expressa voluntat dels Reis, el viatge del seu fill havia de transcórrer per terra fins al port francès d'Antíbol. A banda del benestar del noi durant aquell llarg viatge, els monarques també volien deixar clar a la vista de tothom la grandesa del seu bast imperi. Així és que no van reparar en despeses. La sumptuositat i el luxe es feien evidents per cada un dels llocs per on passaven. El seguici el formaven més de cent persones, això sense comptar les tropes militars que els escortaven, aspecte absolutament imprescindible donades les grans quantitats de metalls preciosos i joies que transportaven. Només la vaixella d'argent ja valia un potosí. Els centenars de caixons que transportaven va fer que s'haguessin de mobilitzar tots els carruatges que disposava la Corona i, fins i tot, es van haver d'emprar altres de particulars. Es requerien uns dos-cents matxos i més de cent cavalls, a banda dels vuit carriots de tres muls cadascun per a vitualles. Tal com es comentava, les extraordinàries despeses d'aquella gran sumptuositat superaven el milió de rals de billó. A cadascuna de les vil·les i ciutats per on passen, la comitiva és afalagada amb mostres de benvinguda, festes i banquets. A Sa Altesa Reial Carlos, de només 15 anys, tot això no li agrada. No se sentia còmode amb

tots els protocols i normes que ha de seguir com a fill que és del Rei. Els tutors que l'acompanyen s'esforcen a oferir-li explicacions i consells que el puguin ajudar, que li facin més suportables els moments avorrits i tediosos. En aquest sentit, tenen especial cura el seu preceptor, el marquès José Joaquín Guzmán de Montealegre, així com el marquès de Santisteban. En les més de trenta jornades que ja portaven de viatge, el jove s'havia mostrat especialment satisfet amb la visita a Almansa —pel que representava per al seu pare— i sobretot amb la de feia pocs dies a València, on va poder assistir a una gran cacera d'aus aquàtiques a les llacunes de l'Albufera. A banda de l'estudi de l'enginyeria i l'arquitectura, la caça era, sens dubte, la seva gran passió. Potser per aquest motiu esperava amb il·lusió la nova etapa del dia que l'havia portat fins aquell llogarret anomenat La Ràpita, enclavat a la riba del gran port dels Alfacs. Els seus tutors i ajudants li comunicaren que aquell immens port natural era part de l'extrem sud del delta que formava el riu Ebre a la seva desembocadura. El van informar que la seva extensió superava amb escreix la superfície del que havia vist a l'Albufera i que les espècies cinegètiques encara eren molt més nombroses i abundants. Així és que en arribar-hi, Carlos va afrontar l'aturada en aquell indret desconegut amb molt bona predisposició.

—Mireu Montealegre, és fantàstic, no creieu? —va dir el jove infant des de dalt del petit promontori on va deturar el seu cavall.

—El què és fantàstic, Altesa?

—Tot això, home! Fixi's amb la llum d'aquest indret. El sol sobre el mar, el color de les muntanyes que tenim al nostre darrere i aquesta gran planúria que sembla endinsar-se mar endins... Crec que és un paisatge magnífic...

El tutor del jove mirà desconcertat al seu voltant. Allí només hi havia una vella torre de defensa mig en runes i les restes d'uns edificis que pràcticament no tenien ni sostre. Al davant seu, al mar, es veien les siluetes de les veles d'unes petites barques de pesca navegant cap a l'est d'aquella badia. Allí no hi havia res més i el cortesà no va saber entendre l'eufòrica reacció del jove.

—Sí, sí que és bonic, Sa Altesa Reial —murmurà sorprès Montealegre.

—Un pintor, ràpid. Feu venir un mestre pintor perquè reproduïxi aquest magnífic escenari natural —va exigir-li l'Infant.

—Perdoneu, senyor. Entre el vostre nombrós seguici em temo que no hi ha cap pintor. I la ciutat més propera m'han informat que és Tortosa, on potser en podríem trobar algun, però m'han dit que està a mig dia de camí, a unes cinc llegües.

—Ah, sí? Doncs, vinga, no perdeu més temps... Envieu de seguida uns emissaris a Tortosa i que facin venir el millor pintor que hi hagi en aquesta ciutat.

El cavall del marquès de Montealegre va separar-se del costat de l'infant Carlos. Va començar a donar ordres perquè fessin els preparatius per passar aquella jornada i la nit en aquell lloc. Dies abans, l'avançada de l'expedició ja havia habilitat un còmode barracot per a l'Infant. Tal com li havien ordenat, el Marquès també va enviar un parell d'emissaris a la ciutat de Tortosa, a la recerca d'un pintor.

Montealegre comentà aquella estranya decisió de l'Infant amb Santiesteban. Si fóra un altre, hauria pensat que es tractava de la vanitat d'un noiet malcriat i capriciós, però Carlos no era així, ho havia demostrat sobradament. Els dos nobles van arribar a la conclusió que potser s'havia despertat en el fill del Rei una sensibilitat oculta fins al moment i que, tal vegada, a més del seu reconegut interès per l'arquitectura, l'enginyeria o la caça, també el tenia, sense saber-ho, per les arts i per la pintura. Mentre esperaven l'arribada dels enviats, li van demanar a Salvador Jordan, un dels mossos guarda-roba del seguici i que sabien que tenia certa traça amb els pinzells, que fes un esbós d'aquell paisatge, però no els va parèixer gran cosa. No valia la pena ni ensenyar-li a l'Infant.

Poc abans de l'hora de sopar arribaren de Tortosa els emissaris amb el pintor. Era ja fosc i els tutors de Carlos li van presentar:

—Altesa Reial, us presentem el mestre Josep Ponç, el pintor que havíeu demanat. És regidor de l'ajuntament de Tortosa i un lleial defensor de la causa del vostre pare, nostre senyor el rei Felip.

—Ah!, perfecte, que passi, que passi...

Atònit, el pintor entrà al barracot on estava hostejat el jove infant. S'inclinà ostentosament i quedà a l'espera de les seves paraules:

—Benvolgut mestre Ponç. Digueu: quina experiència teniu en l'art de la pintura?

—Veureu, Altesa, fa uns anys, després que guanyés la guerra, vaig tenir el privilegi de pintar el retrat del vostre pare, el Rei nostre senyor, que hi ha a la casa de la ciutat. Ara fa set o vuit anys vaig pintar el retaule de la capella de la Cinta de la catedral de Santa Maria... He fet altres coses, però aquestes obres són les més destacades.

—Molt bé, molt bé, mestre Ponç. Doncs sapiguen que és la meua voluntat que demà, tan aviat com les condicions us ho permetin, pinteu els

paisatges que envolten aquest llogarret de La Ràpita. Voldria que reflectís en aquesta tela la sensació que jo mateix he tingut aquest matí en arribar. La mar, aquesta badia, les muntanyes del darrere i sobretot la llum que ho inunda tot d'aquesta manera tan adorable. Creieu que podeu fer-ho?

—Puc intentar-ho, Altesa... va dir submís el pintor.

—Doncs, feu-ho. Voldria també que quedessin reflectits el barracó que m'han habilitat per passar la nit i la resta, com els de les cuines. El meu tutor, el marquès de Montealegre, us lliurarà una bona quantitat de diners per als vostres treballs. Demà nosaltres marxem, però quan tingueu el quadre acabat us prego que el féu arribar al palau Reial de Barcelona. Allí el veuré. No patiu que també ens ocuparem de les despeses de la tramesa. Espero que no em falleu i que us vagi bé la feina.

Sense esperar resposta, va acomiadar l'artista, atònit encara pel sobtat encàrrec que acabava de rebre.

L'endemà, a primera hora, la comitiva empenqué novament la seva marxa. Encara quedaven cinc o sis dies més fins a arribar a la capital del Principat. Allí li tenien preparats gran quantitat d'actes. Mentre marxava dels Alfacs, Carlos va restar completament atent a tots els detalls. Volia guardar en la seva memòria la quantitat més gran d'imatges d'aquella terra que tan gratament l'havia sorprès. Potser algun dia, quan el seu germanastre Ferran fóra Rei, li demanaria que es dignés en centrar la seva atenció en aquell paratge. Estava convençut que valia la pena.

El viatge fins a la seva destinació final a la Toscana italiana encara havia de durar un mes. Després dels dies que haurien de passar a Barcelona, estava encuriós per la rebuda que tindria a la França que havia vist néixer als seus avis i besavis. Esperava que Perpinyà li oferís una entusiasta rebuda.

Abans d'arribar a Barcelona, els tutors i secretaris de l'Infant van informar-lo que els seus pares havien ordenat que a la seva arribada a Livorno, el comte de Montemar, José Carrillo de Albornoz, encapçalés l'escolta que l'havia d'acompanyar i que estava formada per més de set mil quatre-cents homes a peu i a cavall. Carlos no va dir res. Va pensar que, com sempre, els seus pares s'excedien i que la majoria de vegades la condició humana era incapaç d'apreciar i valorar el fràgil art d'un gest senzill. Era incapaç d'assaborir allò que ell aquell dia s'enduia per sempre més dels Alfacs.

PRIMERA PART

I

L'ESPERA

L'ambient a la sala estava carregat. Fins i tot, es pot dir que es respirava certa tensió acumulada després d'hores de discussions, d'arguments i contra arguments. La fortor de l'olor del vellut de les cortines, del fum del tabac, de la cera cremada de les espelmes que il·luminaven la cambra, fins i tot de la suor personal, es barrejava invisiblement conferint un ambient pudent a l'estança que després d'hores i hores reclosos, era ja inapreciable per als seus ocupants.

La qüestió que s'estava dirimint no era ni de lluny de les més importants amb què s'havia enfrontat el Consejo de Castilla. Però sota la protocol·lària perruca blanca, algun dels seus membres sentia com li lliscava la suor. Havia de ser per nervis, a la força, ja que aquella jornada, a Madrid, era especialment fresca.

—No veieu que les seves condicions són inacceptables —deia un.

—Pitjor són les que ens proposa el seu oponent —contestava un altre.

I, de seguida, comentaris, retrets i adhesions per a una proposta i altra. Es podria dir que, des de feia molta estona, els partidaris d'un bàndol i l'altre ja havien pres una determinació i ara només volien imposar-se, pensant tenir la raó, als seus adversaris dialèctics. Un espectador imparcial hauria conclòs que allò era ben bé, des de feia estona, una veritable olla de grills.

Als passadissos que menaven a la sala on estava reunit el Consejo des de primera hora del matí, esperaven impacients els secretaris i escrivans oficials per aixecar públic document de la decisió final. També representants legals i servents de les parts en litigi. El sol del migdia ja havia passat per més de la meitat de les finestres del llarg passadís on esperaven asseguts en diferents bancs diversos personatges interessats en el veredict. L'hora de dinar feia estona que havia quedat enrere. També allí els nervis s'havien apoderat de tothom.

Quan es van obrir les portes de la sala, tots els del passadís van fer muts i van fixar-hi la seva mirada en la persona de dins que sortia fent senyes. Era el secretari d'Estat, el marquès de Grimaldi:

—Si us plau, ja podeu passar —va cridar referint-se als secretaris i escrivans—, ja hem pres una decisió.

Quatre o cinc homenets, ràpidament, es van afanyar per arribar fins a l'entrada i van passar cap a l'estança. Al seu darrere, els dos fulls de la gran porta es van tornar a tancar fent un soroll que va retronar per tot el llarg passadís. La resta de persones que esperaven van continuar amb el seu neguit, amb els seus nervis, fins que al llarg d'una altra llarga estona, els escrivans, que anteriorment havien entrat dins, els lliuraven a cadascuna de les parts una còpia de la resolució que havia pres el Consejo de Castilla respecte qui s'autoritzava per dur a terme les obres del canal de navegació entre el riu Ebre a l'alçada d'Amposta i el port dels Alfacs i la construcció d'una nova població en aquell mateix indret.

Impacients i expectants, cadascun dels dos grups receptors dels papers van trencar els segells que tancaven del document per veure quina havia estat la decisió final. Al seu voltant, els seus acompanyats formaven dos grups esperant la nova. Al cap de pocs segons, d'una de les rotllanes es van escapar crits d'alegria i fortes veus. De l'altra, laments, renecs i decepció. Hi havia molts diners en joc. Grans oportunitats de negoci. De mica en mica, el passadís es va anar buidant, tothom en cerca la sortida per explicar, com més aviat millor, la notícia als seus respectius caps. Els esperaven uns a Barcelona i els altres a Tortosa. L'últim home en sortir, sol, no formava part de cap dels dos bàndols. El seu rostre semblava plaent.

—Qui és aquest? —va preguntar un dels porters a l'altre.

—Em sembla que és Agustín Navarro, director de la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando —respongué indiscretament l'altre.

Tot i que va poder-ho escoltar perfectament, l'home no en va fer cas. Va obrir la porta de la carrossa que l'esperava i va pujar-hi. El cavall va arrencar en sentir petar el fuet al seu lloç. El carrer va quedar buit. Només allà al fons, gairebé tombant el cantó, es trobava el grupet d'homes que havien rebut la mala nova de no haver guanyat la concessió de les obres. Capcots i disgustats, feien via cap a la taverna més propera per prendre unes bones gerres de vi, abans d'iniciar el llarg camí de tornada cap a la seua terra, on havien de dur les males notícies als seus amos.

El riu Ebre, al seu pas per Tortosa, baixava ple. Les temperatures suaus havien fet avançar el desgel dels Pirineus i l'aspecte del gran riu era fabulós, gairebé amenaçador. El pont de barques de la ciutat aguantava el corrent ferm, segur i els diferents llaüts, atracats al moll de ribera, desafiaven la rapidesa de les aigües i esperaven el torn per ser carregats pels camàlics.

Prop de la finestra que mirava a la catedral, al saló principal de la seua casa, Carles Sabater, síndic personer de la ciutat, repassava una vegada més el document que li acabaven de portar de Madrid dos dels seus enviats. Estava content, sí. Les notícies no podien ser més favorables. Malgrat ser prudent, el seu pensament ja havia anat més enllà dels projectes, de les dificultats de les obres i ja es veia amb grans riqueses, privilegis, possessions i títols. Pensava com seria de gran el seu palau que superaria, sens dubte, al dels Jordans i, fins i tot, al dels Oliver i Boteller. Fins i tot, els que tenia a tocar de casa seva, el palau Oriol i el Despuig. Per uns instants, s'imaginava a ell mateix amb el títol de marquès o potser de comte, tutejant-se amb tots els aristòcrates de Barcelona i, fins i tot, per què no, amb els de la cort. De ben segur que aquell ambiciós projecte de construir dos canals de navegació —de l'assut cap al Fangar i cap als Alfacs—, de construir 10 noves poblacions i dessecar i repartir terres el faria ric, molt ric.

En el seu interior, Sabater també se n'alegrava d'haver derrotat els seus rivals, els comerciants barcelonins encapçalats per Francesc Milans, de qui pensava des del primer moment que li havien copiat el projecte. Ara que es parlava d'habilitar els Alfacs per comerciar amb les Índies, ells s'hi van apuntar. Però havien sigut massa ambiciosos. Havien demanat massa a canvi. I ell, Carles Sabater, havia estat el primer a tenir la idea. Ja feia 12 anys que l'havia enviat a la consideració del Consejo de Castilla. Ell va ser el primer a plasmar-ho amb els excel·lents plànols i projectes que va elaborar fra Damià dels Apòstols, en quantificar-la i en cercar aliances per finançar les obres. I se n'havia sortit. Ell va ser el primer a fer-ho arribar al Consejo. Va haver de traslladar-se a Cadis per convèncer als responsables de la companyia francesa Fornier perquè es decidís a invertir en el projecte. Va trobar els arquitectes, els juristes i els tècnics necessaris per redactar-ho tot, per fer les peticions que li semblaven justes i raonables al Consejo. Les vuitanta-set condicions que demanava al monarca a canvi de les despeses que havia de tenir en les obres. Això va ser en el llunyà any de 1767. Ara li arribava la glòria del reconeixement.

No obstant això, el preocupava la part final del document, on els membres del Consejo consideraven fora de lloc algunes de les condicions o peticions que Sabater els havia formulat. Segons com, es podia interpretar certa desconfiança cap al seu projecte. De fet, en la seua resposta se suggeria que l'hàbitat havia de ser dispers, no en nuclis, i això feia trontollar les expectatives d'èxit de l'empresa. No obstant això, ell ho tenia clar: faria un nou poble. També li reclamaven per endavant la meitat del cost de les obres i li donaven un termini per dipositar aquella considerable fiança. Sabater recelava. Fins que no comencessin les obres no estaria del tot tranquil. La seva iniciativa havia tingut molta oposició. Fins i tot, a la mateixa ciutat de Tortosa havien mostrat repetidament queixes que havien estat enviades al rei. Després s'afegí la competència del grup encapçalat per Milans. Però ara ja ho tenia gairebé a tocar. I si algú s'atrevia a tòrcer el seu propòsit, per Déu que se'n recordaria de qui era Carles Sabater!

En una coneguda fonda de Barcelona, en una taula del fons, discretament, quatre homes semblaven discutir de forma acalorada. Es tractava de Francesc Milans, Francesc Canals, Andrés Fillebini i Francesc Capalà, importants comerciants de la ciutat. Uns anys enrere s'havien ajuntat amb la finalitat de constituir una companyia per tal de dur a terme les obres d'un canal de navegació entre el riu Ebre i el port dels Alfacs, així com la construcció de diverses poblacions en terrenys del delta de l'Ebre. El seu negoci principal, les assegurances marítimes, podia veure's enfortit si tenien una posició predominant en aquell incipient port que tot just acaba de ser autoritzat a comerciar amb Amèrica. No obstant això, ara tenien la resposta del Consejo de Castilla a les seves mans. I les notícies no podien ser més dolentes. El seu gran competidor, el tortosí Carles Sabater, semblava que tenia el vistiplau oficial per dur a terme les obres. Temps enrere, Sabater havia enviat queixes contundents al Consejo perquè rebutgés el projecte de la companyia barcelonina, i argumentava que ell feia més anys que hi estava treballant.

Francesc Milans pensava, però, que aquest no era argument suficient per tombar-los el projecte i, en canvi, tal com s'especificava al document del Consejo, s'havien atorgat les obres al projecte que aparentment es comprometia a efectuar-les amb major brevetat i amb major seguretat. També, tènicament, semblava més fonamentat.

—Ja us vaig dir que el projecte de Sabater era més detallat i concret que el nostre —es lamentà Milans als seus companys.

—Sí, però no es pot dir en el dictamen que algunes de les nostres condicions són odioses, això és un insult. Segur que Sabater ha comprat la voluntat dels membres del Consejo —respongué Fillebini.

—Maleït sia —protestà vermell d'ira Capalà.

La xerrada dels quatre homes s'estava encenent per moments. Només Francesc Canals semblava haver assumit la notícia amb serenitat i era l'únic dels quatre que menjava el plat que els havien servit. La resta, entre lament i lament, només feien un bon glop de vi que no ajudava gens a asserenar els ànims. En un moment determinat, Milans va adonar-se'n de l'actitud del seu soci i li va requerir el seu parer.

—Canals, no has obert la boca i et veig molt tranquil. Sembla com si estiguessis esperant aquesta notícia.

Els altres dos companys de taula van fixar la seva mirada a en Canals, el qual en sentir-se interpellat de manera incisiva pels altres, va deixar de menjar. Després de fer un bon glop es va disposar a respondre la pregunta:

—És cert que m'ho esperava. Però no crec com vosaltres que Sabater hagi subornat els membres del Consejo. Al meu entendre, el seu projecte era més detallat i concret que el nostre, que tenia aspectes tècnics que no quedaven suficientment clars.

—Com pots dir això tan tranquil·lament? —es lamentà Fillebini.

—No diguis tonteries, el nostre projecte era millor —s'imposà Capalà.

Canals va callar i abaixà el cap. No tenia ganes de discutir-se amb els seus socis. Al cap i a la fi, la decisió ja estava presa i poca cosa s'hi podia fer. No obstant això, Milans, que exercia cert lideratge entre el grup, va voler insistir i escoltar més arguments i ordenà als altres:

—Calleu, deixeu-lo parlar.

—Com vulgueu, senyors —començà Canals—. A banda dels motius tècnics, que certament podríem discutir, crec que les condicions i contrapartides que nosaltres demanàvem per dur a terme aquesta empresa eren massa elevades. Crec que vam pecar d'avarícia. D'altra banda, recordareu perfectament que abans de prendre cap decisió, el Consejo va nomenar un reconegut perit perquè fes un informe, al qual vosaltres no vau voler lliurar-li la documentació ni els plànols pertinents perquè poguéssis fer la seua evacuació. Què us esperàveu, doncs?

La incomoditat dels seus companys es va fer encara més evident quan Canals lluny de donar la culpa a un tercer, la va descarregar sobre els membres de la seua pròpia companyia.

—A més —va afegir—, Sabater no només li va lliurar tota la documentació requerida pel pèrit. També va satisfer els costos i les dietes de la seua estada a Tortosa, com pertoca a un bon amfitrió.

—Ho veieu? —insistí Fillebini—, és el que jo deia: els ha subornat!

—Crec que no es pot dir suborn, senyor. Millor digueu-li gentilesa. Cosa que la nostra companyia no ha tingut.

La discussió encara es va allargar una bona estona. Milans sabia que Canals tenia raó i, de vegades, petits detalls com els que acabava d'esmentar podien fer decantar la balança cap a un costat o cap a un altre. Milans tenia clar que havien perdut l'obra i que tan bon punt el Consejo de Castilla retornés els plànols i la resta de la documentació a Sabater, el tortosí podia començar les obres. Per a Milans, era qüestió d'anar pensant en un altre negoci. O potser era hora de cobrar els favors prestats a Floridablanca. Va ser ell qui havia demanat a Milans d'iniciar relacions comercials amb Sant Petersburg per tal d'establir llaços diplomàtics amb la cort del tsar. El cost per a la companyia havia estat enorme i ara era hora de cobrar-s'ho. Demanaria poder proveir l'exèrcit i participar d'alguna manera en aquella aventura als Alfacs.